

(20:05)

הנה הדפנות זו הן היתה במסיבה שהביאו לפניהם מאכלים שונים ויקרות זבשר עוף, בר קפצא לא אכל עפצום או אך נתן רשות לאחד התלמידים לבדק³ קפץ אותו תלמיד ובידו על הפרגיות מבלי לשאול את בר קפצא על מה יצטרך בראשונה. כעס עליו בר קפצא ואמר אם כאן במסיבה אין קדישג לחכמה אבל הן קדימת הזקנה יש כאן, והיה לך לשאול אותו יען כי קשיש אני ממך.

מחקרים בדרכי התלמוד
 - 1/3/15
 רבנן דאמרי רבי

ב. חמרא וחי

מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה לבנו [ועל כל ככר וככר] ועל כל כוס וכוס שהביא אמר: חמרא וחי לפום רבנן חיי וחמרא לפום רבנן (תלמידיהו). שבת ס"ו, ב.

מעשה ברבי עקיבא שעשה משתה לשמעון בנו על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ואומר חמרא טבא לחיי רבנן ותלמידיהו. ירושלמי ברכות פ"ו סה"ח

זיחתו של רבי עקיבא המובאת בירושלמי מיוסדת על אחת מהלכות סעודה, על כל חבית וחבית חמרא טבא שהיה פותח בידו והעיר את המסובים על ברכת הטוב והמטיב — ראה מפרשי הירושלמי שם —, ברור כי גם מאמר-חידה זה המובא בבבלי גם הוא מיוסד על אחת ההלכות אשר במסיבה. —

ברם טרם נגסה לעמוד על ענינה עלינו לברר עד כמה שנים אדם נתכנה "תלמיד" ומתי הוא בא לגיל שראוי להקראות "רב", אחרי שתגדיר נוסחא אחת לפום רבנן ונוסחה שניה לפום תלמידיהו.

יותר בשנים יכנס [ראה להלן מחקר המספרים בתלמוד]. וראה בבלי בבא מציעא פ"ד ע"ב שמואל לא עייל קמיה דרב אטי כ"ו, אמנס מופלג בחכמה קודם גם בכניסה כבכל דבר ראה ראה כבא בתרא ק"כ ע"א, ובהו יבוארו דברי המד"ר שמות פ"ט ה' ויבא משה ואהרן הולאו אהרן היה לו ליכנס תהילה שהרי גדול היה ממנו בשנים, ולמה משה שהיה גדול ממנו כ"ו, כלומר כיון שמשנה רבו של אהרן ומופלג ממנו קדם לו גם בכניסה.

1. כפי הניסוח המדויקת שבכתיב ראה דקדוקי סופרים שבת שם.
2. ראה ניצוצי זהר ויקי ר"נ ע"א אות ה.
3. כן נקט בפסחים קמ"ו א: מוגו לו כוס שני וכאן הבן שואל, ונתלבט הרשב"ם שם לבאר מלת "כאן" ובבבארי בבא מריא להנהיגה של פסח כחבתי שבעוד אשר בני מדרשא טרם שפחה הרב לדרוש עמד ת"מ ל' ושאל [ראה ספרי דברים א' טו, שבת ל' ע"א, מעילה ד' ע"ב, שמות ספ"ו] הנה כאן במסיבה של ליל פסח הבן הוא השואל.

הנה מבואר בבבלי כתובות ג' ע"א שאמר ליה רב לשמואל בר שילת — שהיה תלמוד תינוקות — כי בציר מבר שית לא תקבל וידענו כי בני רב למדו תריסר שנין ראה שם ס"ב ב, והבן הנכנס לביהמ"ד בהיותו בן י"ח יגמור חוק לימודו בהיותו בן שמונה עשרה, וכן מצינו כי רב כהנא בהיותו בן י"ח גמר לימודו ככולא תלמודא (שבת ס"ג א), וכמחה רב חגי ראה מו"ק כ"ב סע"א², אבל על המתלמד היה לשמש אחרי כן את גדולי דורו, ושמוש ת"ח זה נמשך עשרין ותרתינן שנין, כאשר מצינו שמושו של רבי עקיבא אצל ר' נחום איש גמזו בבראשית רבה פ"א וכמחה³, ובכך כאשר יגמור האי צורבא מרבנן תיסקו בשימוש תלמידי חכמים הוא כבר בן ארבעים שנה, בן בינה שאו הוא עומד על דעת רבו, ראה עבודה זרה י"ט ב, שם ה' רע"ב וברשי" ס"פ תבוא כ"ט ו' וכן מבואר בסוטה כ"ב רע"ב: בן כמה הוי התלמיד ראוי להוראה? בן ארבעין שנין, וראה סנהדרין פ"ז סע"ב תלמיד שחורה לעשות פסור, נמצא חומרו קולו, וברשי"': חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד

2. וזה שאמרו בראש השנה י"ח א: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתה מתין בני שמינה עשרה שנה, באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת בית עלי אתם דכתיב בה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, לנו ועסקו בחורה וחתי, שהנה בשבת גיד ב אמרו כי נתקלה משפחת עלי שלא יהיה לה עונה בת למדינתם, ואחרי שבהיותו בן י"ח נכנס לגיל "תלמיד" שמצדדו אותו לדין (ראה ח"מ ס"ד ז' סע"ג ובמקורות), לכן בהגיעם לגיל זה נשאו עון בית אבותם, ואך בוכות תורה נתוספו להם שנים, ראה להלן הערה 4.
3. ראה בראשית רבה פצ"ח י"א שאמרו: ר' יהודה בר נחמן ור' לוי הוו נסבין מן תרתינן סלעין בכל ערב שבת למצאנה ציבורא דר' יוחנן, עאל ר' לוי ואמר הדין יונה משל זבולן הוה כל, עאל ר' יוחנן ודרש הדין סלעין ושביקו דניעול, עאל ר' לוי לר' יהודה בר נחמן אע"ג דשבתא דידן, סב תרתינן סלעין ושביקו דניעול, עאל ר' לוי אמר יפה למדני ר' יוחנן שבתא דשבתא דידן יונה משל אשר כ"ו, א"ל [ר' יוחנן] אמרת [נחמן] [גילולן] קיים, תתי למימרוג מן יתיב, ושמש דרש שתיים ועשרים שנה, כלומר תעורת ר' יהודה בן נחמן ור' לוי היה להקטיל העם לדרשת ר' יוחנן, כשבת אחת כשהתחיל העם להתקבץ עמו ר"י בר נחמן ודרש עד שיבא ר' יוחנן, כשניה פתח ר' לוי ודרש ר' בא ר' יוחנן למנן לא ישתמשו תבאים ולא לשבת בטל עד שיבוא ר' יוחנן ויירוש [ראה בספרי לחקר שמות וכונינים בתלמוד, מחקר י"ד הערה 1] (ע"ס"ד) שבאורתי תפקידו המסיימים בעוד שעיקר הדרוש בין הפותחה לסתימה והגברא לפתחה" שם הפותחים והמסיימים בעוד שעיקר הדרוש בין הפותחה לסתימה נשא ראש המתבאחא. נדומן פעם שר' לוי דרש בשבת והיה נישא דורשו יונה הנביא, והוכיח על פי דרכו כי יונה משבט זבולון היה, בנתיים בא ר' יוחנן והתחיל לדרוש בענין שעמד בו ר' לוי הפותח, אבל הוא הוכיח כי יונה משבט אשר היה, בשבת הבאה היה תחור של ר' יהודה בר נחמן לדרוש אמר לו ר' לוי אע"ג שהשבת הוה הוא תור שלך לדרוש קח אתה השני סלעין ותחורר לו הפעם שארוש אני גם שבת זו, וכנס ואמר יפה אמר ר' יוחנן כ"ו, הודה לדעת ר' יוחנן והביא הוכחה לקיים דבריו, והשנה הראיה שהביא בענין ר' יוחנן ואמר עד עתה דרשת בעמידה כדך התלמידים הצעירים, מהיום הולאה תוכה ותדרוש בישיבה בגדולי התלמידים (ראה ירושלמי תיגה ס"א ה"א ובבבלי הולין ג"ד א ולהלן בספרי זה מחקר ה, הערה 1) ושימש מני אז עשרין ותרתינן שנין.

שיהא בן ארבעין שנין נעשה לו קל לפוטרו מדין זקן ממרא, ומבואר בשמות רבה פ"א ל שאך מבן ארבעים שנה ראוי אדם להיות שר ושופט⁴.

וידענו כי בהגיע אדם לשנת הארבעים משנות חייו מתחיל טבעו ומזגו להשתנות, כאמרם בשבת קנ"א סע"ב: האי דמעתיא עד ארבעין שנין הדרא, מכאן ואילך לא הדרא, ועוד שם: האי כוחלא עד ארבעין שנין מרווח מכאן ואילך כו', וזה שאמרו בספרי פ' שפטים הירא ורך הלבב זה בן ארבעים⁵ שאז מתחילים ימי תשישות הכח ורפיון אמיצת הלב, וגם טבע העיכול שבמעיו משתנה, שלכן אמרו בשבת קנ"ב א עד ארבעין שנין מיכלא מעלי ומארבעין ואילך משתי מעלי.

ומעתה יאירו לנו דברי ר' עקיבא שכל שיחותיו דברי תורה, בהביאו להמשתה לחם שזהו עיקר המזון חיי גבר, וגם יין כמנהגם לפנים להביא כוס יין לפני המזון וגם בתוך הסעודה, התלבטו המסובים בהלולא על מה יברכו ראשונה?

הורה ר' עקיבא באמרו חמרא וחיי לפום רבנן, אלו בני ארבעים ולמעלה, הם יברכו בראשונה על היין⁶, יען להם משתה מעלי, אבל לפום תלמידיהון שעוד טרם הגיעו לארבעים, להם מוקדם וחביב הפת, חיי גבר, הם יברכו תחילה על הפת לחם כי אצלם מיכלא מעלי, ואחרי כן יברכו על היין⁷. וכאשר פתחו שוב חבית יין מעולה וטובה יותר הזכיר ר' עקיבא לאורחיו לברך הטוב והמטיב, ברכה שבה משתוים הרב והתלמיד, ולכן אמר חמרא טבא לחיי רבנן ותלמידיהון.

4. וזהו שאמרו בראש השנה י"ח א בהני דאתי מבית עלי שאע"פ שעסקו בתורה חיו רק ארבעים שנה, כי נתקללו בשתיים, א) שלא יהיה להם עונה בתלמידים לכן מתו בגיל של תלמידים בני י"ח שנין, ואך זכות התורה האריכה ימיהם (ראה למעלה הערה 2), והנה מצינו כי זכות מוסיפה כ"ב שנין (ראה בבא בתרא י"א א), ובכן חיו עד היותם בני ארבעים, ואז הם באו לגיל הסמיכה ושוב רבצה עליהם הקללה השנייה שלא יהיה להם ער בחכמים שלא יסתמכו (ראה סנהדרין י"ד א) ושוב נשאו עון בית אבותם, ואך אלו שהצטיינו גם בגמילת חסדים זכו שנתוספו להם שנות חיים.

5. וראה בדברי הימים ב' י"ג ז' שנקס הכתוב ברחבעם כי היה "רך הלבב" כשעלה על כסא שלמה אביו בהיותו כבר בן ארבעים ואחת.

6. ברכת "בורא פרי הגפן" נקרא בקצרה "יין" כמו ביקנה"ז.

7. ראה פסחים ק"ו ב זימנין דחביב עליה ריפתא מקדש אריפתא, זימנין דחביבא עליה חמרא מקדש אחמרא.